

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Революции и еволюции – политически, икономически, технологични, културни и социални измерения на „прогреса“ Revolutions and evolutions – political, economic, technological, cultural and social dimensions of “progress”
Том / година Volume / year	II / 2023
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Подполк. гл. ас. д-р Калин Ранчев Lieutenant Colonel Assist. Prof. Kalin Ranchev, PhD
Институция Affiliation	Военна академия „Георги Стойков Раковски“ Rakovski National Defence College
Заглавие Title	БЪЛГАРСКОТО ВОЕННО УЧАСТИЕ В „ПРАЖКАТА ПРОЛЕТ“ BULGARIAN PARTICIPATION IN THE “PRAGUE SPRING”
Страници Pages	364–375
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-2-364/

БЪЛГАРСКОТО ВОЕННО УЧАСТИЕ В „ПРАЖКАТА ПРОЛЕТ“

Подполк. гл. ас. д-р Калин Ранчев

Военна академия „Георги Стойков Раковски“

Резюме: В доклада е разгледано българското участие във военната интервенция на войските от Варшавския договор в Чехословакия при провеждането на военно-политическата операция „Дунав“. В доклада са разгледани аспекти от участието на 12-и Елховски и 22-ри Харманлийски полк в операцията. В научен оборот са въведени някои неизвестни или малко известни документи от българските архивохранилища, свързани с темата.

Ключови думи: операция „Дунав“, доктрината „Брежнев“, „Шумава“, 12-и мсп, 22-ри мсп

Военната интервенция на войските на Варшавския договор в Чехословакия е сравнително добре изследвана тема на базата на постоянно разкриващи се архивни материали. Предмет на статията е да се обърне внимание по-скоро на българското военно участие на 22-ри Харманлийски полк в операция „Дунав“¹. С оглед на тематиката на материала ще се опитам да осветля процеса на вземане на решение, подготовката на военната операция и българското военно участие в нея. Настоящият научен доклад е изготвен въз основа на интернет страницата на дигиталния проект „Пражката пролет 1968“², на намиращите се там документи, които са съхранявани в Централния държавен архив (ЦДА), Държавния военноисторически архив (ДВИА) и архива на КРДОПБГДСРСБНА³. Данните от архивите са с частично променен правопис и правоговор, за да бъде информацията в доклада по-читаема. Административно-териториалното деление относно населените места в наши дни е прецизирано с бележки под линия.

С тържественото подписване на 14 май 1955 г. на общия Договор за приятелство, сътрудничество и взаимопомощ, с който е създадена

¹ Операция „Дунай“.

² https://1968bg.com/index.php?option=com_content&task=view&id=300&Itemid=28. [Прегледан 05.07.2022]

³ Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия.

Организацията на Варшавския договор (ОВД), България става част от трайна международна групировка в епохата на социализма, като основната причина за това е Студената война. Мотивите за обединението са изразени най-добре от полския премиер Юзеф Циранкевич – да се постигнат съвместни отбранителни позиции, но и да се направи крачка към европейската колективна сигурност (за момента само за част от Европа). Съветският премиер Николай Булганин поставя ударението върху отбранителния характер на договора: „Не се стремим към война, не искаме надпревара във въоръженията. Но когато срещу нас се създават военни блокове, обкръжават ни от всички страни с военни бази и ни заплашват с атомна война, ние не можем да останем бездейни“⁴.

Варшавският договор е един от основните инструменти на съветския военен и политически контрол над Източна Европа. Основната насока в дейността на ОВД е координирането на политическата линия на източноевропейските държави с тази на СССР⁵ и съхраняването на обществената система във всяка от страните в съответствие със схващанията на Президиума на Комунистическата партия на Съветския съюз (КПСС). Една от основните функции на пакта е легитимирането на съветската военна намеса при опасност за съветското господство в Източна Европа. Опасенията на съветското ръководство са, че с провеждането от чехословашките комунисти на независима от Москва вътрешна политика ще се стигне до това СССР да загуби контрол над Чехословакия. Подобен обрат на събитията би заплашил да разцепи източноевропейския социалистически блок както политически, така и военностратегически.

Политиката на ограничен държавен суверенитет в страните от социалистическия блок, която позволява, наред с други неща, използването на военна сила, ако е необходимо, е формулирана след инвазията в Чехословакия като доктрината „Брежнев“⁶. Военна интервенция на Обединените въоръжени сили (ОВС) на Варшавския договор в страна членка е извършена в Чехословакия през 1968 г., което е и единствената им военна акция⁷.

⁴ Баева, Искра, Калинова Евгения. „Системата на двустранни договори в Източна Европа“ в Следвоенното десетилетие на българската външна политика (1944 – 1955), С., 2013. с. 198.

⁵ СССР – Съюзът на съветските социалистически републики, наричан още Съветски съюз съществува от 1922 до 1991 година и включва в състава си: Арменска ССР, Азербайджанска ССР, Белоруска ССР, Естонска ССР, Грузинска ССР, Казахска ССР, Киргизка ССР, Латвийска ССР, Литовска ССР, Молдавска ССР, Руска СФСР, Таджикска ССР, Туркменска ССР, Украинска ССР, Узбекска ССР.

⁶ Това е съветска политическа доктрина, представена от Леонид Брежнев в речта му на V конгрес на Полската обединена работническа партия, проведен на 13 ноември 1968 г., която гласи: „Когато неприятелите на социализма се опитват да насочат развитието на някоя социалистическа страна по пътя на капитализма, то това не е само проблем на отделната страна, а се превръща в общ проблем, който засяга всички социалистически страни“ (доктрина „Брежнев“).

⁷ <https://www.decommunization.org/Communism/Bulgaria/Warsawpact.htm>. [Прегледан 14.08.2022].

„Поканата“ за военната интервенция на войски на Варшавския договор датира от пролетта на 1968 г. когато по линия на съветското посолство в Прага на Комитета за държавна сигурност (КГБ)⁸ пристигат различни информации от представителите на „здравите сили“ в Чехословашката комунистическа партия (ЧКП) с призови за „подкрепа срещу контрареволуцията“. В началото на юни 1968 г. е получено писмо с искане СССР „да изпълни своя дълг и въведе свои войски“. По време на срещата на партийните ръководители на държавите от ОВД в Братислава на 3 август 1968 г. е проведена полунелегална среща между лидера на словашките комунисти Васил Биляк и украинския патриен функционер Петро Шелест. На нея Биляк предава за Леонид Брежнев секретно лично послание, подписано от него и още четирима представители на „здравите сили“ в Президиума на ЧКП. В посланието се настоява СССР да използва всички средства, включително военна сила, за да „предотврати неминуемата заплаха от контрареволуция“. Няколко дни по-късно е проведена тайна среща между съветския посланик Степан Червоненко и един от подписалите „поканата“, Алоиз Индра, на която е посочено, че е необходимо да се предаде на Москва, че по редици причини от вътрешнополитически характер е наложително акцията по военната интервенция да се проведе не по-късно от 20 август 1968 г.⁹

Провеждането на операция „Дунав“ за въвеждане на войски от СССР, Германската демократична република (ГДР), Полша, Унгария и България на територията на Чехословакия е планирано от Щаба на Обединените въоръжени сили (ОВС) на Варшавския договор (ВД) през втората половина на юли 1968 г. Преди самото планиране на операцията съветското ръководство оказва натиск върху чехословашкото под формата на проведено от 24 юни до 2 юли в Чехословакия на командно-щабно учение „Шумава“ на Варшавския договор, което изиграва ролята на генерална репетиция за въвеждането на съюзни войски¹⁰. Въпросите, които са отработени на учението, са свързани именно с въвеждането на войски на Варшавския пакт на територията на Чехословакия. За голяма изненада на чешкото ръководство, част от съветските войски са оставени в страната¹¹.

„Вероятно изготвянето на оперативния план в съветските висши щабове започва непосредствено след приключването на командно-щабното учение „Шумава“ в началото на месец юли и завършва към

⁸ Комитет государственной безопасности.

⁹ Пак там, с. 192.

¹⁰ Луков, Георги. Българското военно участие в чехословашките събития 1968 г. – някои факти и аспекти. // В: Армия, държава, общество, юбилейна научна конференция, посветена на 50-годишнината от създаването на Централния военен архив. Велико Търново, 2001, с. 87.

¹¹ Баев, Йордан. Системата за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война. София: Издател: „Дамян Яков“, 2010, с. 192 – 193.

втората половина на месеца.“ Иначе няма как да бъде обяснена цялостната дейност, включваща „подготовката на частите, тяхното преподчиняване на главнокомандващия ОВС на ВД, конкретиката на способите за прехвърляне и съсредоточаването им на съветска територия, както и получените бойни заповеди на 29 юли 1968 г., които остават непроменени до началото на операцията“. Всичко това идва да покаже, че оперативният план за провеждане на операция „Дунав“ е бил изготвен преди оттеглянето на съветските войски от Чехословакия¹².

На проведеното под ръководството на маршал Иван Якубовски – главнокомандващ Обединените въоръжени сили на Варшавския договор, съвещание през месец юли 1968 г. е взето решение за числеността на страните участнички във военната операция. Българското официално военно участие се заключава в участието на 12-и Елховски и 22-ри Харманлийски мотострелкови полк (мсп), които са част от съединенията, определени за участие в ОВС на Варшавския договор, 7-а и 17-а мсд (мотострелкова дивизия) с обща численост 2164 души¹³. Окончателното решение за въвеждане на войски в Чехословакия е взето от съветското партийно ръководство на 17 август 1968 г., като на следващия ден в Москва са извикани лидерите на източноевропейските сателити за запознаване и приемане на взетото от Кремъл решение. Оперативно въоръжените сили на страните членки на Варшавския пакт са концентрирани на 18 и 19 август в три армейски групи в районите на ГДР, Полша, Унгария и Западна Украйна. Общата първоначална численост на войските и техниката наброява: 165 000 души, 4600 танка и 700 самолета. Задачите на създадените три армейски групировки са: първата трябва да навлезе в Северна Моравия и Северозападна Бохемия, втората трябва да установи контрол над Прага и някои райони в Южна Моравия, а третата трябва с бърз марш да прекоси Словакия и да достигне Банска Бистрица и Кошице. Българското участие е в състава на третата армейска групировка. Целите на операция „Дунав“ са: овладяването на чехословашката столица с неутрализиране на основните сили на армията и „провеждане на бърз маньовър със силите на трите армейски групировки за блокиране на югозападната граница с Австрия и ФРГ, дълга 900 км“¹⁴.

От доклада на командира на 22-ри мсп за участието на полка в събитията в Чехословакия след завръщането му в България е видно, че на 2 юли 1968 г., след като е провел полково тактическо учение,

¹² Луков, Георги. Българското военно участие в чехословашките събития 1968 г. – някои факти и аспекти. // В: Армия, държава, общество, юбилейна научна конференция, посветена на 50 – годишнината от създаването на Централния военен архив. Велико Търново, 2001, с. 89.

¹³ Баев, Йордан. Системата за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война. София: Издател: „Дамян Яков“, 2010, с. 193.

¹⁴ Баев, Йордан. Системата за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война. С., „Дамян Яков“, 201, с. 194.

полкът се разполага на лагер в района на село Надежден¹⁵, Хасковски окръг¹⁶. Систематизирането и вписването на най-значимата информация, свързана със събитията в Чехословакия за 22-ри мсп, са отразени в „Дневник за бойния път във връзка със събитията в Чехословакия през 1968 г. на поделение 55320 – ХАРМАНЛИ“¹⁷. От него става ясно, че на 2 юли 1968 г. полкът е разположен на лагер в района на с. Надежден, Хасковски окръг, където се устройва и започва да води редовни занятия. На 9 юли 1968 г. заместник-министърът на народната отбрана генерал-лейтенант Кирил Косев извършва инспекторска проверка на полка. На 12 юли 1968 г. в 22:00 часа полкът е предислоциран в район до с. Райново¹⁸, Хасковски окръг, където се устройва и продължава да води редовни занятия. „Подготовката на полка е насочена към водене на бойни действия в населен пункт“¹⁹. На 18 юли 1968 г. командирът на 2-ра мсд заедно с щаба си извършва проверка, при която е заповядано да се направи пълно окомплектоване с личен състав и полагащо се имущество. Заповедта е изпълнена в указания срок.

Активирането на двата мсп за участие във военната операция за въвеждане на войски на територията на Чехословакия е извършено със заповед на министъра на народната отбрана на Народна република България армейски генерал Добри Джуров. Със заповед № 002 от 23 юли 1968 г. на 22-ри мсп – Харманли е заповядано участие в съвместните учения на въоръжените сили на страните от Вършавския договор. Във връзка с това за полка е уточнен съставът, с който ще участва, а мястото и времето за провеждане на учението ще бъдат уточнени допълнително. До района на учението полкът трябва да се изнесе с въздушен транспорт, като времето и аеродрумът за излитане ще бъдат допълнително указани²⁰.

На 23 юли 1968 г. в щаба на 22-ри мсп е получена заповед № 003 на министъра на народната отбрана на Народна република България²¹, с която полкът се преподчинява, считано от 27 юли 1968 г., на главнокомандващия Обединените въоръжени сили на страните от Варшавския договор²² и трябва да изпълнява задачи по негови указания. Във втора точка на заповедта се посочва, че до 18:00 часа на 27 юли 1968 г. полкът трябва да се изнесе на собствен ход до аеродрум Узунджово с готовност за натоварване на въздушен транспорт²³.

¹⁵ с. Надежден, община Харманли, област Хасково.

¹⁶ ДВИА, ф. 24, оп. 10а, а.е. 21, л. 52.

¹⁷ Започнат на 2 юли и приключен на 30 октомври 1968 г.

¹⁸ Община Димитровград, област Хасково.

¹⁹ ДВИА, ф. 24, оп. 10а, а.е. 21, л. 52.

²⁰ ДВИА, ф. 24, оп. 10а, а.е. 22, л. 174.

²¹ Армейски генерал Добри Джуров, Министъра на народната отбрана на Народна Република България от 17 март 1962 – 20 септември 1990 г.

²² Маршал на Съветския съюз Иван Якубовски, главнокомандващ ОВС на страните от ОВД, от 12 април 1967 г. до 30 ноември 1976 г. †

²³ ДВИА, ф. 24, оп. 10а, а.е. 22, л. 175.

На 27 юли 1968 г. в 15:00 часа в района на лагера пристигат началник-щабът на 2-ра армия генерал-майор Алексиев и началникът на Генералния щаб генерал-лейтенант Христо Добрев, който в 15:30 часа вдига полка по тревога и дава нареждане да се действа със съкратена материална част, като полкът се изнесе по маршрут Райково, Димитровград, Узунджово²⁴.

В 17:00 часа полкът пристига в района на летище Узунджово, където му е заповядано да се пренесе в СССР на два рейса, като се натовари на пристигналите 25 съветски самолета АН-12. Натоварването на материалната част и личния състав започва в 20:00 часа и завършва в 22:00 часа. В 3:00 часа на 28 юли 1968 г. първият самолет отлита от летището в посока СССР. В 2:45 часа поради лоши атмосферни условия самолетът се приземява на летище Аруис в СССР. В 6:35 часа същият продължава пътуването си, като в 8:45 часа се приземява на летище Коломия, Ивано-Франковска област в СССР²⁵. До 10:00 часа пристигат и останалите самолети. На 29 юли 1968 г. в 10:00 часа пристига и вторият рейс самолети²⁶.

Полкът се установява на лагер на летище Коломия в предварително оборудваните от съветските войници от 38-и гвардейски полк палатки и започва да води редовен учебен процес. Тук той на 20 август 1968 г. в 18:00 часа получава своето бойно назначение да овладее летище Ружине и Водоходи – Чехословакия. Готовността за товарене е в 20:00 часа на 20 август 1968 г. Натоварването на техниката завършва в 22:00 часа²⁷.

По същото време, на 20 август 1968 г., в България с Постановление № 39 на Министерския съвет на НРБ е дадено разрешение за изпращането на българските войски за участие в операция „Дунав“. Министерският съвет постановява: „Народна република България да участва с въоръжени сили съвместно със Съветския съюз и другите страни от Варшавския договор в оказване на помощ на чехословашкия народ в борбата му срещу контрареволуцията“²⁸.

На 21 август 1968 г. от 7:00 до 7:30 часа командирът на полка полковник Чавдаров отдава бойна заповед пред командирите на батальони и своите заместници. В 7:30 часа пред целия личен състав и полковото знаме командирът на полка произнася слово, в което припомня

²⁴ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 2.

²⁵ Коломия е град в Ивано-Франковска област, Югозападна Украйна, СССР.

²⁶ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 2 гр.

²⁷ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 2 гр.

²⁸ Луков, Георги. Българското военно участие в чехословашките събития 1968 г. – някои факти и аспекти. // В: Армия, държава, общество, юбилейна научна конференция, посветена на 50 – годишнината от създаването на Централния военен архив. Велико Търново, 2001, с. 89; Скалова, Ивана. Участието на България в смазването на Пражката пролет 1968. София: Издател: ИК „Стигмати“, 2010, с. 92.

клетвените слова, които личният състав е дал пред „Народ и Родина“²⁹.

В 8:30 часа започва товаренето на личния състав от първия ешелон. В 9:00 часа самолетите излитат в посока Чехословакия и в 11:05 часа се приземяват на летище Ружине, което е било овладяно от Съветската армия. Командирът на полка с началник-щаба си се отправя при командира на 7-ма авиодесантна дивизия за получаване на задачата.

Втори мотострелкови батальон с командир подполковник Ангелов в 11:05 часа московско време извършва десант на летище Водоходи. До 16:00 часа батальонът приема охраната на летището и намиращите се в района му чешки войници и офицери. След получаването на задачата командирът на 22-ри мсп отдава конкретни задачи на подразделенията от полка, както следва: 1-ви мсб да охранява североизточния сектор на летището; 3-ти мсб да охранява източния сектор на летището³⁰; артилерийският дивизион без 1-ва гаубична батарея да поеме охраната на старата аерогара, 1-ва гаубична батарея да поеме охраната на новата аерогара; 2-ра и 9-а мотострелкова рота остават в резерв в района на командния пункт.

В 19:30 часа на 21 август 1968 г. пристига и вторият рейс със самолети. Командният пункт на полка е установен в новата аерогара³¹.

Още с пристъпване към изпълнение на задачите започват инцидентите. На летището в 13:20 часа на 21 август 1968 г. младши лейтенант Борислав Емилов Дойнов открива огън по пожарна кола „Татра“ при отказ да изпълни разпореждане на редник Иванов да спре, и насочвайки се към него, да го сгази. В района на 1-ва мотострелкова рота (мсп) се събират множество граждански лица, издигащи лозунги и скандиращи срещу социалистическите страни. До 18:00 часа на 21 август 1968 г. охраната на летището е напълно приета от полка, като всичко преминава нормално³².

На 22 август 1968 г. окончателно са приети сградите и имуществото в новото летище от подполковник Трифон Нанев Иванов, като са уточнени задачите на личния състав и огневите средства, оборудвани са огневите позиции на минохвъргачните батареи и е проведена разяснителна работа с личния състав за положението в Чехословакия. На фона на това продължават демонстрациите и се чува стрелба откъм града. Не се разрешават излитането и кацането на никакви самолети с изключение на такива на СССР. На полковата противотанкова батарея е поставена задача да заеме нов район за отбрана непосредствено до новата аерогара, като се указват три рубежа за действие³³.

²⁹ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 3.

³⁰ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 3 гр.

³¹ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 4.

³² ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 4.

³³ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 4 гр.

На 1 септември 1968 г. е проведено съвещание от командира на полка за запознаване на офицерите и старшините с настъпилите промени в Президиума и Секретариата на Централния комитет (ЦК) на Чехословашката комунистическа партия (ЧКП)³⁴.

В ранната сутрин, в 1:50 часа на 2 септември 1968 г., оперативният дежурен майор Христо Янков Димитров получава донесение от старши лейтенант Димитър Грудев Вълчев, че в района на Прага са стоварени около 500 парашутисти, облечени в руски, български и др. униформи. Помощник-дежурният по полк лейтенант Павлов веднага уведомява командира на полка. По заповед на командира полкът е вдигнат по тревога, като се разпорежда на командирите на подразделения да се приведат в пълна бойна готовност, и им е доуточнен маньовърът за действие. За готовността на полка е докладвано в щаба на 7-ма въздушно-десантна дивизия (ВДД). Началник-щабът на полка разпорежда на офицерите, старшините и войниците от щаба да заемат местата си съгласно разчета за охрана на щаба и построичките. По заповед на командира на полка и резервът – 2-ра и 9-а мср, е привлечен за усиление на щаба с оглед използването му при нужда в дадено направление. След около час и половина е заповядано на охраната на щаба да се прибере по палатките, но да не намалява своята бдителност³⁵.

От доклада³⁶ на командира на 22-ри мсп след завръщането му в България за събитията от това време става ясно, че са „прехвърлени от ГДР³⁷ на чешка територия над 1500 войници, сержанти и офицери облечени в съветска униформа за извършване на терористична и диверсионна дейност“³⁸.

На 10 септември 1968 г. „от 3 мсб докладват, че мл. серж. Николай Ценов Николов от 8 мср го няма. Съобщено е до всички подразделения за случая от всички подразделения е докладвано, че го няма при тях“. Във връзка с инцидента, в 14:00 часа командирът на полка провежда събиране с командирите на батальони и офицерите от щаба по повишаване на бдителността, водене на точен разход на личния състав и заповядва три пъти в денонощието да му се докладва. Движението на личния състав да става по двама³⁹. „В 17:40 часа е предадено по телефона от щаба на 20 армия, че в района източно 6 километра Раковник⁴⁰ е намерен убит нашия войник да отидем да си го вземем“⁴¹.

³⁴ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 14 гр.

³⁵ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 15 – 15 гр.

³⁶ Доклад за участието на 22 МСП относно подготовката и участието му в потушаване на контрареволцията в Чехословакия с № 042/19.1.1969 год.

³⁷ Федерална република Германия (ФРГ).

³⁸ ДВИА, ф. 24, оп. 10а, а.е. 21, л. 54.

³⁹ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 25.

⁴⁰ Град в Централна Бохемия на Чехия.

⁴¹ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 26 гр.

Тялото на младши сержант Николай Цеков Николов от 2-ро отделение, 2-ри взвод, 8-а мотострелкова рота, 3-ти мсб на 22-ри мсп е изпратено в 20:00 часа на 11 септември 1968 г. до Народна република България от целия полк на летище Ружине. На траурната церемония командирът на полка произнася слово за смъртта на младши сержант Николов⁴².

Датата 20 септември 1968 г. е един нормален ден за полка, провежда се учебен процес, който се контролира от офицери от щаба. Щабът на полка работи по окончателното завършване на решението на командира на карта. Към 14:15 часа командирът на 2-ри мсб докладва на командира на полка, че 6-а мср от 10:00 до 12:00 часа зарива окопи, като същата се е прибрала към 12:00 часа, но взводът на лейтенант Пелев е останал. Редник Петър Димитров Иванов се е отделил от взвода в посока селото на разстояние 50 – 100 м, за което войниците от взвода докладват на командира на взвода лейтенант Пелев. Същият тръгва да го търси, но поради мъглата не успява да го намери. По случая командирът на полка провежда общ развод, на който е направена проверка на личния състав и същият е запознат със случилото се. Веднага е сформирана група в състав подполковник Димитров, майор Тонев, лейтенант Павлов и преводача, които с един БРДМ⁴³ започват неговото издирване, но до края на деня редник Иванов не е открит⁴⁴.

На 21 септември 1968 г. към 13:00 часа подполковник Димитров, майор Тонев и лейтенант Павлов докарват в района на лагера на полка заловения беглец редник Иванов. Същият е разпитан от началник-щаба на полка и поставен в ареста под охрана. Залавянето на редник Иванов е извършено от капитан Николай Иванов Даскалов с четирима войници. При залавянето същият е открил огън, но ранени и убити няма. Във връзка със станалия инцидент началник-щабът на полка изготвя бойно донесение № 007/24.9.1968 г.⁴⁵ до началника на Генералния щаб и го изпраща в България. По този повод в полка са предприети решителни мерки по линия на командването, политапарата, партийните и комсомолските организации за недопускане на прояви от подобен род⁴⁶.

По случай празника на БНА (23 септември) е изготвен списък на офицерите, сержантите и войниците за награждаване с грамоти от съветското командване. Изготвен е списък с кандидат-студентите⁴⁷.

⁴² ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 27 гр.

⁴³ Бронированная Разведывательно-дозорная Машина (от руски – Бронирана Разузнавателна Патрулна Машина).

⁴⁴ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 34.

⁴⁵ ДВИА, ф. 24, оп. Ха, а.е. 22, л. 136.

⁴⁶ ДВИА, ф. 24, оп. Ха, а.е. 22, л. 136.

⁴⁷ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 34 – 34 гр.

На 22 октомври 1968 г. в полка е получена заповед на командващия войсковите групи „Север“ за прибиране на полка в България. От 4:00 часа на 23 октомври 1968 г. полкът започва изнасянето си от мястото на лагеруване до гара Ружине, където се натоварва на два ешелона. Първите ешелони потеглят от гарата в 14:00 часа на 23 октомври 1968 г. На 24 октомври 1968 г. полкът пътува през Чехословакия.⁴⁸

На 25 октомври 1968 г. полкът е претоварен на съветски ешелони на съветско-чехословашката граница, като продължава своето пътуване през съветска територия. На следващия ден продължава пътуването през територията на СССР до достигането на град Измаил⁴⁹ на 27 октомври 1968 г., където техниката е разтоварена, а личният състав на полка е настанен във войскава част с военнопощенски номер 11 165 за домуване, а техниката започва да се товари на кораба „Авига“. При пристигането на пристанището командирът на полка провежда митинг, на който говори той и съветски офицер. При пристоя на пристанището са проведени другарски срещи със съветските офицери. На 28 октомври 1968 г. техниката е натоварена, а командването на полка е натоварено на кораба „Игриз“. В 16:45 часа на 28 октомври 1968 г. корабите заминават от пристанището за България⁵⁰.

На 29 октомври 1968 г. двата кораба с натоварени личен състав и техника акостират в 18:30 часа в пристанище Бургас. Техниката и личният състав са разтоварени на пристанището, където идват много граждани, за да посрещнат нашите войски. На пристанището се провежда „вълнуващ митинг“, на който присъства заместник-командирът на дивизията полковник Велю Ганчев Врачев. След приключването на тържественото посрещане личният състав е настанен и му е осигурена почивка до 4:00 часа на 30 октомври 1968 г.⁵¹

На 30 октомври 1968 г. личният състав на полка е натоварен на специален ешелон, който потегля в 6:00 часа от град Бургас за град Харманли⁵². При пристигане на гарите Ямбол, Нова Загора и град Марица⁵³ са организирани тържествено посрещане и кратък митинг. На гара Харманли ешелонът пристига в 16:30 часа на 30 октомври 1968 г. Техниката и БТР (бронетранспортъри) се придвижват на собствен ход от Бургас за град Харманли, като при пристигането в град Топо-

⁴⁸ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 50.

⁴⁹ Измаил е град с областно значение, административен център на Измаилски район, Одеска област в Украйна. Той е най-големият град в Украйна, който е разположен на река Дунав.

⁵⁰ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 50 гр.

⁵¹ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 51.

⁵² Харманли, град в Южна България. Намира се в област Хасково и е административен център на община Харманли.

⁵³ Марица (от 1946 г. до 1981 г.), днешният Симеоновград, е град в Южна България. Намира се в област Хасково.

ловград⁵⁴ и Елхово са проведени митинги. Техниката пристига в град Харманли в 15:40 часа на 30 октомври 1968 г.⁵⁵

Пристигането на техниката е ознаменувано със събиране на целия личен състав и командването на полка в местността Ловния парк, където е „дадена закуска“, машините са построени, личният състав се натоварва на машините, след което минават „от гарата по ул. „Георги Димитров“⁵⁶ и по „Червения площад“⁵⁷, на който се провежда вълнуващ митинг“. На митинга се изказват генерал-лейтенант Делчо Андонов Симов, генерал-полковник Христо Добрев⁵⁸, генерал Мирчо Асенов – командващ 2-ра армия, полковник Врачев, полковник Чавдаров – командир на поделението, секретарят на Окръжния комитет Корцанов, секретарят на Градския комитет Георги Димов Петров, секретарят на Градския комитет на Комсомола и др.⁵⁹

„След привършване на митинга личният състав и командването се прибира в поделението“⁶⁰. Това е последното изречение в „Дневник за бойния път във връзка със събитията в Чехословакия през 1968 г. на поделение 55320 – ХАРМАНЛИ“. Тук е мястото да се отбележи, че прибирането на личния състав и техниката в поделението винаги се свързва с края на участието на формиране в дадено учение.

Събитията от „Пражката пролет“ и военната интервенция на войски от Варшавския договор в Чехословакия на 20 август 1968 г. е била единственото средство „да се предотврати реставрацията на капитализма в тази страна“. Военно-политическата операция на войските на ОВД на територията на Чехословакия може да се оцени единствено като намеса във вътрешните работи и нарушаване на националния суверенитет на Чехословаки, което е нарушение на чл. 8 от „Договора за приятелство, сътрудничество и взаимопомощ“⁶¹. Във военен аспект операцията постига своите цели, постига се изненада и в кратки срокове са овладени набеязаните политически, военни и административни обекти в страната, но в по-дългосрочен план тя не постига своята непосредствена цел и оставя дълбоки травми в чехословашкото общество. Операция „Дунав“ в по-глобална перспектива затвърждава беза-

⁵⁴ Тополовград, град в Югоизточна България. Намира се в област Хасково. Градът е административен център на община Тополовград.

⁵⁵ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 51 гр.

⁵⁶ Сега булевард „България“.

⁵⁷ Сега площад „Възраждане“.

⁵⁸ За заместник-министър на народната отбрана и командващ Сухопътните войски.

⁵⁹ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 52.

⁶⁰ ДВИА, ф. 343, оп. XIV, а.е. 4, л. 52 гр.

⁶¹ Чл. 8. Договарящите се страни декларират, че ще действат в дух на приятелство и сътрудничество с оглед на по-нататъшното развитие и насърчаване на икономически и културни взаимоотношения помежду си, като всеки от тях се придържа към принципа на зачитане на независимостта и суверенитета на другите и ненамеса. във вътрешните им работи.

пелационно за повече от две десетилетия господството на доктрината „Брежнев“ за „ограничения суверенитет“ в съветската сфера на влияние⁶².

Участието на 12-и и 22-ри мсп във военнополитическата операция на петте съюзни армии в Чехословакия е сериозно изпитание за бойната готовност на нашите части и подразделения. За първи път след Втората световна война части от нашата армия получават бойни задачи. Действията на двата полка по изпълнение на задачите на операцията допринасят извънредно много за разкриване на недостатъците в бойната готовност на войските. Натрупаният опит от участието им в операцията позволява да се направи реална оценка за състоянието на бойната готовност на армията и трябва да намери място в бъдещата работа на командирите и щабове от всички степени на Българската армия независимо от времето, в което живеем.

BULGARIAN PARTICIPATION IN THE “PRAGUE SPRING”

Lieutenant Colonel Assist. Prof. Kalin Ranchev, PhD

Rakovski National Defence College

Abstract: The report examines the Bulgarian participation in the military intervention of the Warsaw Pact troops in Czechoslovakia during the military-political operation “DANUBE”. The report examines aspects of the participation of the 12th Elhovski and 22nd Harmanli regiments in the operation. Some unknown or little known documents from the Bulgarian archives are used in the article.

Keywords: Operation “Danube”, “Brezhnev” Doctrine, “Shumava”, 12th MSP, 22nd MSP

Подполк. гл. ас. д-р Калин Ранчев

Военна академия „Георги Стойков Раковски“

София

Бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ № 82

E-mail: k.ranchev@rndc.bg

⁶² Баев, Йордан. Системата за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война. София: Издател: „Дамян Яков“, 2010, с. 194 – 198.